

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 marca 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska (przewodniczący)

SSN Tomasz Szanciło

SSN Jacek Widło (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa B. P. i W. P.

przeciwko M. P.

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

29 marca 2023 r. w Izbie Cywilnej w Warszawie,

skargi kasacyjnej powodów

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi

z 15 kwietnia 2021 r., sygn. akt I ACa 1363/19,

1. oddala skargę kasacyjną;

2. nie obciąża powodów kosztami postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 15 kwietnia 2021 r., Sąd Apelacyjny w Łodzi, w sprawie z powództwa B. P. i W. P. przeciwko M. P. o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli, zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z 27 września 2019 r. w ten sposób, że oddalił powództwo oraz rozstrzygnął o kosztach procesu.

Powyższe rozstrzygnięcie zapadło na podstawie następujących ustaleń faktycznych.

Powodowie odwołali darowiznę nieruchomości, wynikającą z umowy zawartej z pozwanym z 11 sierpnia 2003 r. Jako przyczynę odwołania darowizny wskazali m.in. rażącą niewdzięczność pozwanego M. P., który jest synem powodów, M. P. jest zaś jego starszym bratem. Zawarcie umowy darowizny poprzedzały następujące wydarzenia. W dniu 18 grudnia 2002 r. prokurator Prokuratury Okręgowej w Łodzi wydał postanowienie o przedstawieniu B. P. zarzutu karnego dotyczącego niedopełnienia obowiązków i nadużycia uprawnień, które wyrządziły szkodę majątkową poszkodowanej instytucji Wojewódzkiemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w wielkich rozmiarach. W dniu 25 lutego 2003 r. Prokurator Prokuratury Okręgowej w Łodzi wydał postanowienie o zabezpieczeniu na mieniu B. P. grożącej jej kary grzywny w wysokości 15 000 zł i roszczenia o naprawienie szkody w wysokości 5 998 000 zł, m.i.n przez ustanowienie zakazu zbywania spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego przy ul. [...] w S. oraz hipoteki przymusowej kaucyjnej na nieruchomości położonej w S. przy ul. [...]. Postanowieniem z 28 lutego 2003 r. prokurator nadał wyżej wskazanemu postanowieniu klauzulę wykonalności, także przeciwko małżonkowi podejrzanej – W. P.. B. P. postawiono następnie zarzut popełnienia przestępstwa z art. 300 § 2 k.k., tj. przekazania składników jej majątku M. i M.1 P. w celu udaremnienia wykonania wyżej przywołanego zabezpieczenia majątkowego. Wyrokiem z 16 września 2004 r., wydanym w sprawie o sygn. akt II K 160/04, Sąd Rejonowy w Skierniewicach uniewinnił B. P. od popełnienia czynu z art. 300 § 2 k.k. Wyrok ten uprawomocnił się.

Przyczyną darowizn dokonanych przez powodów w 2003 r. była sprawa karna powódki oraz obawa powodów dotycząca utraty należących do nich nieruchomości. W dniu 30 lipca 2003 r. powodowie zawarli z M. P. umowę darowizny o przeniesieniu na niego spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego w S.. W dniu 11 sierpnia 2003 r. W. P. i B. P. zawarli z M. P. umowę w formie aktu notarialnego - umowę darowizny na rzecz M. P. nieruchomości opisanej w pozwie. Powodowie wyjaśnili synom, że te darowizny muszą mieć miejsce, ale oni będą nadal zarządzali obydwoma

nieruchomościami.

W okresie od czerwca do sierpnia 2012 r., tj. po zakończeniu studiów, pozwany przebywał w domu przy ul. [...] z powodami. Następnie zamieszkał w lokalu przy ul. [...], w którym po ślubie zamieszkała z nim jego żona, K. P.. Po zawarciu związku małżeńskiego pojawiły się konflikty pomiędzy powodami a pozwanym i jego małżonką. Latem 2017 r. pozwany poinformował powodów o tym, że nie chce, aby dłużej zamieszkiwali oni na spornej nieruchomości, odmówił przedłużenia ich zameldowania przy ul. [...]. W dniu 25 października 2017 r. powodowie złożyli przed notariuszem oświadczenie o odwołaniu na podstawie art. 896 k.c. darowizny dokonanej na rzecz pozwanego. Następnie M. P. złożył w Sądzie Rejonowym w Skierniewicach pozew przeciwko W. i B. P., żądając w nim nakazania im opróżnienia i wydania mu spornej nieruchomości.

W tak zilustrowanym stanie faktycznym sprawy Sąd Okręgowy stwierdził, że brak było podstaw do uwzględnienia powództwa w oparciu o art. 896 k.c.

W ocenie Sądu Okręgowego brak było podstaw do przyjęcia, że stan majątkowy powodów uległ tak daleko idącej zmianie, że nie mogą oni - w razie wykonania umowy darowizny w zakresie dotyczącym wydania jej przedmiotu pozwanemu - zapewnić sobie zaspokojenia swoich usprawiedliwionych potrzeb w sposób odpowiadający przeciętnemu standardowi życia w społeczeństwie polskim.

Za zasadną Sąd I instancji uznał natomiast drugą ze zgłoszonych przez powodów podstaw odwołania darowizny, tj. art. 898 § 1 k.c. Sąd Okręgowy przyjął, że wystąpienie przez M. P. w lutym 2018 r. z powództwem eksmisyjnym przeciwko pozwanym, tj. podjęcie działania definitywnie uniemożliwiającego pozwanym dalsze zamieszkiwanie na spornej nieruchomości, stanowi ze strony pozwanego postępowanie rażąco niewdzięczne wobec powodów.

W związku z powyższym Sąd I instancji uznał, że powództwo podlegało uwzględnieniu.

Apelację od powyższego wyroku wywiódł pozwany, zaskarżając zapadłe rozstrzygnięcie w całości.

W następstwie rozpoznanej apelacji pozwanego Sąd odwoławczy stwierdził, że okazała się ona na tyle zasadna, iż doprowadziła do wydania rozstrzygnięcia reformatoryjnego, gdyż w sprawie nie zachodził przypadek rażącej niewdzięczności obdarowanego pozwanego umożliwiający powodom, jako darczyńcom, skuteczne

żądanie przeniesienia na nich prawa własności spornej nieruchomości.

Ocena całokształtu materiału dowodowego, zdaniem Sądu odwoławczego, nie dała podstaw do uznania zachowania pozwanego jako wyrazu świadomego działania i przejawu rażącej niewdzięczności. Decyzję pozwanego o wytoczeniu powództwa eksmisyjnego nie można bowiem było oceniać w oderwaniu od zachowań samych powodów. Wobec powyższego, w ocenie Sądu Apelacyjnego, powództwo nie było uzasadnione i podlegało oddaleniu.

Od rozstrzygnięcia tego skargę kasacyjną złożyli pozwani, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. Wnieśli o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, z pozostawieniem mu rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Skarżący podnieśli naruszenie prawa procesowego: art. 387 § 2¹ pkt 1 k.p.c., które mogło mieć wpływ na treść rozstrzygnięcia, polegające na pominięciu w uzasadnieniu wyroku Sądu II instancji powołania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia; art. 382 k.p.c. przez pominięcie części materiału dowodowego zebranego w postępowaniu przed Sądem I instancji. Skarżący podnieśli też naruszenie prawa materialnego: art. 898 § 1 k.c. przez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że wystąpienie przez obdarowanego z żądaniem eksmisji darczyńców z nieruchomości przekazanej w drodze darowizny nie było przejawem rażącej niewdzięczności; art. 899 § 1 k.c. przez błędne zastosowanie w wyniku przyjęcia, że wybaczenie obdarowanemu przez jednego z darczyńców jego rażąco nagannych zachowań, dokonane już po odwołaniu darowizny nieruchomości, ma istotne znaczenie i wpływ na sytuację obojga darczyńców.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 387 § 2¹ pkt 1 k.p.c., polegający na pominięciu w uzasadnieniu wyroku Sądu II instancji powołania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (brak precyzyjnego i chronologicznego ustalenia faktów, które Sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności oraz mocy dowodowej), co zdaniem skarżącego skutkuje trudnością poddania zaskarżonego wyroku kontroli kasacyjnej i świadczy o sprzeczności wyroku z prawem. Sąd Najwyższy zauważa, przede wszystkim, że powołanie się w skardze kasacyjnej na powyższy przepis jest usprawiedliwione

w tych tylko wyjątkowych wypadkach, gdy uzasadnienie wyroku sądu II instancji nie zawiera wszystkich wymaganych elementów konstrukcyjnych lub zawiera tak kardynalne braki, że niemożliwe jest dokonanie oceny toku wyводу, który doprowadził do wydania orzeczenia, co uniemożliwia przeprowadzenie kontroli kasacyjnej. Jedynie wówczas stwierdzone wady mogą mieć wpływ na wynik sprawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 18 marca 2003 r., IV CKN 1862/00, oraz z 15 lipca 2011 r., I UK 325/10) albo nie pozwala na jego kontrolę kasacyjną (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01; z 6 lipca 2011 r., I CSK 67/11). Uzasadnienie w sprawie niniejszej pozwala na skontrolowanie zaskarżonego orzeczenia. W ramach podstawy faktycznej Sąd odwoławczy uzupełnił ustalenia faktyczne Sądu I instancji, zwracając uwagę na chronologię zdarzeń pomiędzy stronami i ciąg przyczynowo-skutkowy związany z odwołaniem darowizny przez powodów z powodu rażącej niewdzięczności i reakcji na to pozwanego, który wskazał na brak podstaw do odwołania darowizny i następnie sam wystąpił z powództwem eksmisyjnym w stosunku do powodów.

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. przez pominięcie części materiału dowodowego zebranego w postępowaniu przed Sądem I instancji. Zarzut w istocie dotyczy postępowania dowodowego i ustalonego na jego podstawie stanu faktycznego. Tymczasem Sąd Najwyższy nie jest uprawniony do badania prawidłowości zarówno ustaleń faktycznych, jak i oceny dowodów, dokonanych przez sąd II instancji. Sąd Najwyższy, rozpoznając nadzwyczajny środek zaskarżenia w postaci skargi kasacyjnej, jest związany ustalonym stanem faktycznym sprawy (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Związanie to wyklucza nie tylko przeprowadzenie w jakimkolwiek zakresie dowodów, lecz także badanie, czy sąd II instancji nie przekroczył granic swobodnej ich oceny.

Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 898 § 1 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że wystąpienie przez obdarowanego z żądaniem eksmisji darczyńców z nieruchomości przekazanej w drodze darowizny, na której wedle ustnego porozumienia darczyńcy mieli dożywotnio zamieszkiwać, a więc, że miała miejsce rażąca niewdzięczność obdarowanego.

Co do zasady wystąpienie z powództwem eksmisyjnym przez właściciela – obdarowanego wobec darczyńców mieszkających bez tytułu prawnego nie może być

traktowane jako przejaw rażącej niewdzięczności, uzasadniający odwołanie darowizny. Od zasady tej - w zależności od okoliczności konkretnego stanu faktycznego - mogą występować jednak wyjątki.

Natomiast zarzut w tym konkretnym stanie faktycznym sprawy nie może być uznany za zasadny. Zgodnie z art. 898 § 1 k.c. darczyńca może odwołać darowiznę nawet już wykonaną, jeżeli obdarowany dopuścił się względem niego rażącej niewdzięczności. Chodzi tu przede wszystkim o popełnienie przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub czci albo mieniu darczyńcy oraz o naruszenie przez obdarowanego spoczywających na nim obowiązków, wynikających ze stosunków osobistych (rodzinnych), łączących go z darczyńcą.

Generalnie należy wskazać, że na obdarowanym ciąży etyczny obowiązek wdzięczności względem darczyńcy (zob. np. wyroki SN: z 9 października 2014 r., I CSK 556/13; z 6 sierpnia 2014 r., I CSK 592/13; z 29 kwietnia 2016 r., I CSK 209/15). Obowiązek ten wyjątkowo może polegać na tolerowaniu zamieszkiwania przez darczyńców na nieruchomości, która była przedmiotem darowizny. Jednak w niektórych sytuacjach obowiązek wdzięczności może w ogóle nie występować, np. gdy darowizna uczyniona została jako „zadośćuczynienie” za niewykonywanie przez długie lata obowiązku alimentacyjnego. Zależy to od oceny indywidualnych okoliczności stanu faktycznego, albowiem oceniając, czy przesłanka rażącej niewdzięczności jest spełniona, należy brać pod uwagę całokształt okoliczności konkretnego przypadku (zob. wyroki SN: z 13 października 2005 r., I CK 112/05; z 29 kwietnia 2016 r., I CSK 209/15).

Znaczenie w ramach oceny zachowania się obdarowanego mogą mieć motywy przyświecające dokonaniu darowizny (zob. wyrok SN z 6 października 2004 r., II CK 39/04). Rażąca niewdzięczność to niewdzięczność kwalifikowana, która zakłada nasilenie złej woli i naganności zachowania się obdarowanego (zob. wyroki SN: z 29 października 1999 r., I CKN 174/98; z 17 listopada 2011 r., IV CSK 113/11). Sama bowiem zwykła niewdzięczność nie jest tu wystarczająca (zob. wyroki SN: z 11 lipca 1997 r., II CKN 258/97; z 3 września 1997 r., I CKN 494/97; z 8 kwietnia 1999 r., II CKN 301/98; z 9 października 2014 r., I CSK 556/13; z 29 kwietnia 2016 r., I CSK 209/15). Wymaganie kwalifikowanej wadliwości oznacza, że rażąco niewdzięczne mogą być tylko zachowania „wysoce niewłaściwe i krzywdzące

obdarowanego” (zob. wyroki SN: z 12 czerwca 1997 r., III CKN 93/97; z 8 kwietnia 1999 r., II CKN 301/98; z 7 maja 2003 r., IV CKN 115/01; z 15 czerwca 2010 r., II CSK 68/10; z 17 listopada 2011 r., IV CSK 113/11; z 15 lutego 2012 r., I CSK 278/11; z 29 kwietnia 2016 r., I CSK 209/15).

Sąd Najwyższy podkreśla w swoim orzecznictwie, że rażąca niewdzięczność zachodzi tylko wtedy, gdy niewłaściwe postępowanie obdarowanego było intencjonalne, świadome, umyślne (zob. wyroki SN: z 29 września 1969 r., I CR 458/69; z 7 maja 1997 r., I CKN 117/97; z 12 września 1997 r., I CKN 190/97; z 17 listopada 2011 r., IV CSK 113/11; z 3 września 1997 r., I CKN 494/97,; wyrok SN z 18 września 1997 r., I CKN 256/97; wyrok SN z 11 sierpnia 1998 r., II CKN 218/98; wyrok SN z 5 listopada 1998 r., I CKU 100/98,; wyrok SN z 8 kwietnia 1999 r., II CKN 301/98,; wyrok SN z 6 maja 1999 r., II CKN 312/98,; wyrok SN z 23 marca 2000 r., II CKN 810/98; wyrok SN z 26 lipca 2000 r., I CKN 919/98,; wyrok SN z 10 listopada 2000 r., IV CKN 159/00; wyrok SN z 5 lipca 2001 r., II CKN 818/00; wyrok SN z 2 grudnia 2005 r., II CK 265/05; wyrok SN z 15 czerwca 2010 r., II CSK 68/10; wyrok SN z dnia 28 marca 2012 r., V CSK 179/11; postanowienie SN z 29 września 1969 r., III CZP 63/69).

W sprawie należy wziąć pod uwagę motywy, jakim kierowali się darczyńcy i sposób działania obdarowanego w kontekście wyżej zacytowanych poglądów. Po pierwsze, motywy którymi kierowali się darczyńcy, rodzice pozwanego przy dokonaniu darowizny nie były chlubne, gdyż chodziło o chęć uniknięcia egzekucji i karnej odpowiedzialności majątkowej, przy założeniu utrzymywania dalszego korzystania i zarządu nieruchomości, co sugeruje swoistą pozorność działań z wątpliwościami, czy i w jakim zakresie zgodził się na to pozwany. Kwestia ta ze względu na zakres sformułowanych zarzutów pozostaje poza zakresem badania w ramach postępowania kasacyjnego. Po drugie, w tle relacji pozostaje konflikt pomiędzy powodami a pozwanym i jego małżonką, który nie można uznać, by był przez niego jednostronnie spowodowany i który realnie wyklucza możliwość wspólnego zamieszkiwania. Po trzecie, pozwany chce zamieszkać z rodziną na nieruchomości, której jest właścicielem. Po czwarte, odzyskanie przedmiotu własności nie może być samo w sobie traktowane jako rażąca niewdzięczność. Po piąte, żądanie eksmisji wynikało z sekwencji wypadków, na które w swoich

ustaleniach faktycznych zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny, a którymi Sąd Najwyższy jest związany. Żądanie to nie wywołało próby odwołania darowizny przez powodów, ale odwrotnie żądanie eksmisji stanowiło reakcję na próbę odwołania darowizny wobec pozwanego. Wreszcie żądanie opuszczenia nieruchomości wiązało się z wolą korzystania z domu, powodowie jednak w założeniu nie mieli być „eksmitowani na bruk”, ale do drugiego mieszkania, należącego do brata pozwanego, w którym sam pozwany dotychczas mieszkał z rodziną i który opuszczał, by mogli tam zamieszkać powodowie – rodzice. W realiach odmiennego stanu faktycznego nie można wykluczyć żądania eksmisji darczyńców np. „na bruk”, jako jednego z elementów przejawu rażącej niewdzięczności.

Jednakże, biorąc powyższe okoliczności pod uwagę, nie można uznać, po rozważeniu wszystkich tych okoliczności, że doszło do naruszenia wskazanego przepisu, a po stronie pozwanego wystąpiła rażąca niewdzięczność. Zauważyć przy tym należy, że powodowie mogli zapewnić sobie prawo do mieszkania przez ustanowienie stosownej służebności w sposób formalny lub przez ukształtowanie umowy jako dożywocia. Możliwość mieszkania w innym mieszkaniu pozwala na zapewnieniu powodom potrzeb mieszkaniowych.

Co do zarzutu naruszenia art. 899 § 1 k.c. przez błędne zastosowanie w wyniku przyjęcia, że wybaczenie obdarowanemu przez jednego z darczyńców jego rażąco nagannych zachowań, dokonane już po odwołaniu darowizny nieruchomości, ma istotne znaczenie i wpływ na sytuację obojga darczyńców, należy zauważyć, że w świetle oceny pierwszego zarzutu, skoro nie można uznać, że miała miejsce rażąca niewdzięczność, nie ma podstaw do rozważania kwestii przebaczenia dokonanego przez jednego z powodów po dokonaniu darowizny. Wypada tylko dodać, że przebaczenie dokonane po odwołaniu darowizny nie podważa skuteczności odwołania. Odmienne zapatrywanie nie ma wpływu na rozstrzygnięcie w sprawie niniejszej.

Z tych względów Sąd Najwyższy uznał skargę kasacyjną za bezzasadną i na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

Rozstrzygnięcie o kosztach uzasadnione jest treścią art. 102 k.p.c.

[SOP]

[f.n]

